

УДК 347.122:96 (477)

Павліш Павло Васильович,

здобувач кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Постановка проблеми. З активним розвитком ринкових відносин та демократизацією українського суспільства надання юридичної допомоги стає все актуальнішими. Закономірною реакцією на таку потребу стало різке збільшення кількості суб'єктів надання правової допомоги. Позитивом ЦК України є наявність положень про договірну свободу, а також загальних положень про надання юридичної (правової) допомоги. Проте чинне цивільне законодавство не містить правової моделі для регулювання відносин щодо надання юридичної допомоги з урахуванням їх відмінних особливостей.

Життя кожної людини неможлива без звернення за допомогою до юристів, з метою захисту своїх прав та інтересів. Все частіше громадяни стали звертатися за допомогою до компаній, які надають юридичну допомогу на професійній основі.

Оцінюючи сучасний стан концептуальних розробок в цій сфері, потрібно визнати, перш за все, цінність наукових ідей вчених-цивілістів про природу юридичної допомоги як об'єкта цивільних прав, а також договірних правовідносин з приводу надання юридичної допомоги. Також існує значна кількість робіт щодо окремих видів договірних зобов'язань з приводу надання деяких юридичних послуг, зокрема юридичної допомоги. Проте у вітчизняній правовій літературі не має ґрунтовних наукових праць з висвітлення особливостей договорів про надання та припинення юридичної допомоги, оскільки на системному рівні проблема ця раніше не досліджувалась.

Стан дослідження теми. Сформульовані в науковій статті результати дослідження ґрунтуються на працях українських і російських вчених-юристів радянського і сучасного періодів в галузі цивільного права: О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця, А. С. Довгерта, Я. М. Шевченко, С. М. Бервено, В. А. Васильєвої, Р. А. Майданика, Ч. Н. Азімова, М. М. Сібільова, Є. О. Харитоновна, Н. О. Саніахметової, Г. А. Осетинської, М. В. Кротова, В. Г. Олюхи,

К. А. Карчевського, О. С. Іоффе, Д. І. Мейера, М. І. Брагінського, В. В. Вітрянського, О. М. Щуковської, С. Н. Братуся, А. Ю. Красавчікова, Ю. К. Толстого, М. В. Гордона, Е. А. Суханова та інших дослідників права власності.

Метою статті є визначення суб'єктів надання юридичної допомоги, аналіз чинного законодавства України, теоретичних та практичних проблем, що виникають у цій сфері.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні в умовах динамічно мінливого законодавства і розвиненої бюрократичної системи людині, яка не має спеціальної юридичної освіти, нелегко буває зорієнтуватися у виникаючих юридичних питаннях і відстояти свої інтереси. Щоб уникнути зайвих проблем, краще всього своєчасно звернутися за юридичною допомогою до фахівців юридичного агентства.

Юридична допомога в Україні включає: правові консультації (як письмові, так і усні); підготовку відповідних юридичних та процесуальних документів для надання в різні інстанції (заяв, в тому числі позовних, скарг, клопотань, претензій, запитів, угод, договорів тощо); судову допомогу; представлення інтересів громадян у різних несудових організаціях та установах; юридичну допомогу в будь-яких переговорах.

Хоча основний регіон надання правової допомоги Україна, до компетенції фахівців входить також надання міжнародної правової допомоги.

Юридична допомога надається громадянам з багатьох питань таких як: Житлове право (у тому числі захист прав пайовиків); сімейне право (складання шлюбних договорів, розділ майна); спадкове право (визнання прав власності в порядку спадкування, питання пов'язані із заповітом); податкове право; трудове право; кримінальне право; стягнення пені, боргів, відшкодування шкоди; захист честі, гідності та ділової репутації; захист інтересів клієнта в справах, пов'язаних з ДТП; тощо.

Права і свободи людини та гарантії їх забезпечення залежать від наявності і дієвості державного

механізму, важливе місце в якому посідає можливість громадян своєчасно отримати кваліфіковану юридичну допомогу.

Необхідність отримання громадянами юридичної допомоги виникла разом із зародженням цивілізації. На перших ступенях суспільного розвитку, коли правові норми є простими і доступними для більшості громадян, останні можуть вирішувати свої справи самостійно, без сторонньої допомоги [7, с. 21]. Але з розвитком культури життєві відносини стають все більш різноманітними і більш запутаними, що призводить до ускладнення юридичних норм. Тому багатьом особам стає складно самостійно вирішувати свої справи, і виникає необхідність у допомозі людини, яка добре ознайомена з нормами матеріального права та формами процесу, тобто виникає соціальна потреба в особливій групі осіб, які б спеціально займалися вивченням законів і могли надавати юридичну підтримку або здійснювати правозаступництво [7, с. 16].

У наш час інститут юридичної допомоги не тільки не втратив свого призначення, але й набув іншого забарвлення, збільшивши вплив на життя громадян. Слід зазначити, що, як і раніше, якість надання юридичної допомоги, а відповідно і результат, на який розраховує особа, яка потребує такої допомоги, цілком і повністю залежать від суб'єкта, який її надає (тобто фактично йдеться про якість та ефективність надання юридичної допомоги).

Ми повністю погоджуємось з думкою Я. В. Серебрякова, що під якістю надання юридичної допомоги слід розуміти правильність трактування та застосування правових норм, а також «юридичну грамотність» складання процесуальних документів. Під ефективністю ж юридичної допомоги розуміють досягнення мети захисту (виправдання, пом'якшення покарання тощо [15, с. 56]. А тому саме наявність належної кваліфікації у суб'єкта, який її надає, виступає передумовою якості та ефективності цієї допомоги.

Аналіз історії держави та права України та зарубіжних країн, теоретичних та нормативних джерел конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного права свідчить про те, що протягом становлення інституту захисника на практиці сформувалося чотири основних підходи про допуск тієї чи іншої особи для надання юридичної допомоги чи здійснення захисту при притягненні особи до юридичної відповідальності.

Відповідно до першого підходу, надавати юридичну допомогу населенню або здійснювати захист могла будь-яка особа. Такий інститут захисту існував у Київській Русі, де роль захисників у судах виконували рідні і приятелі сторін: «послухи» – свідки порядного життя обвинуваченого, «видоки» –

свідки вчиненого стороною або спірного факту [7, с. 32].

Як інший приклад такої моделі захисту можна навести здійснення правозаступництва у період польсько-литовської доби (запровадження магдебурзького права та прийняття в подальшому Литовського статуту, що діяв на українських землях до 1842 р.). Так, у розділі четвертому зазначеного акту було встановлено, що захисником («прокуратором») могла бути кожна вільна людина за винятком духовних осіб та судового персоналу замкових і земських судів у своїх округах. Крім того, слід зазначити, що для здійснення захисту у справі прокуратор повинен був надати судді письмовий документ, а якщо підзахисна особа була присутня в суді, то вона лише усно це підтверджувала. Для захисту убогих людей, вдів і сиріт, які не могли захищати себе самостійно, був передбачений спеціальний упорядник [7, с. 33].

Подібний спосіб вирішення справи про надання юридичної допомоги відновився в Україні у зв'язку із становленням Радянської влади і, відповідно, із запровадженням нових політичних та правових інститутів у суспільстві. У листопаді 1917 року Декретом № 1 «О суде» були скасовані органи, що здійснювали правозастосування та правосуддя у дореволюційний період. З'явилися радянські суди, де провадження у справах головним чином відбувалось не у відповідності із законодавством, а «революционной совестью и пролетарским сознанием» [8]. У якості як захисників, так і представників обвинувачення могли виступати будь-які особи, котрі мали громадянські права. Для розгляду складних справ існували революційні трибунали, де були створені колегії правозаступників (осіб, які бажали допомогти революційному правосуддю і мали рекомендації Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів).

В Україні, першим таким законодавчим актом була постанова Народного секретаріату Української народної Республіки від 04.01.1918 року «Про введення народного суду», ст. 18 якої зазначала, що «обвинувачами і захисниками в суді і на попередньому слідстві можуть бути усі громадяни, які досягли 18 років» [20]. Цікавим є той факт, що Радянська держава визнавала як громадське обвинувачення, так і громадський захист основним формами правозаступництва, які збереглися до 90-х років ХХ ст. [15, с. 63]. І, як наслідок, результатом таких нововведень з питань судоустрою та судочинства стала формалізація права на захист та отримання кваліфікованої юридичної допомоги.

Сьогодні така модель інституту правозаступництва збереглася лише у кримінальному процесі, де близькі родичі, опікуни або піклувальники обви-

нуваченого, підсудного, засудженого, виправданого можуть виступати як захисники у кримінальній справі. Цивільне законодавство також дозволяє у встановлених законом випадках здійснювати захист близьким родичам, але останні виступають як законні представники сторони і їх дії мають прямі юридичні наслідки для особи, чиї інтереси захищаються (тобто їх дії прирівнюються до дій самої особи). Захисник також здійснює захист законних інтересів особи, діє від її імені, але не замість неї.

Таким чином, можна дійти висновку, що модель інституту захисника, при якій для надання юридичної допомоги допускаються будь-які особи, незалежно від їх фаху та освіти, є неефективною та неоптимальною, оскільки не може у повному обсязі забезпечити реальну змагальність судового провадження (як одного з основних принципів судочинства) у справах про правопорушення (як цивільного законодавства України так і адміністративного і кримінального).

Інша модель інституту захисника представлена у вигляді допуску до надання юридичної допомоги державних чиновників. Така модель «посадової адвокатури» [7, с. 43] стала відомою ще з часів Римської імперії, коли правозахисна діяльність прирівнювалася до державної служби, основними ознаками якої була детальна регламентація роботи, відсутність незалежності та самоуправління.

Така ж система надання юридичної допомоги існувала на початку XIX століття й у російському кримінальному судочинстві. Відповідно до законодавства того часу прокурор і стряпчий виступали на боці обвинувачення і разом з тим були захисниками невинності особи.

В Україні, відповідно до Тимчасового положення про народні суди і революційні трибунали УСРР, прийнятого Раднаркомом України 14.02.1919 року, було організовано колегії правозаступників, члени яких обиралися з громадян, котрі відповідали вимогам, встановленим для виборців та перебували на державній службі [18]. Крім того, наділення прокурора повноваженнями щодо підтримання обвинувачення і здійснення захисту в одному провадженні по суті призвело до заміни інституту захисту на інститут представництва. Щодо сьогодення, то здійснення захисту державними чиновниками закріплюється нормами Конституції України (ст. 55), нормами цивільного законодавства (ст. 45 ЦПК) та адміністративного судочинства (ст. 60 КАСУ). Відповідно до зазначених норм прокурор здійснює у суді представництво інтересів громадянина або держави.

Враховуючи вищевикладене, можна визначити, що подібна історична модель надання юридичної допомоги не виправдала себе. На під-

твердження нашої думки наведемо висловлення І.Я. Фойницького, котрий зазначав, що перетворюючись на посадових осіб, адвокати втрачають незалежність та самостійність, які необхідні для «стійкої охорони» довірених йому інтересів [19, с. 471-483].

Наступними суб'єктами, за якими закріплюються повноваження щодо надання юридичної допомоги та здійснення захисту законних прав та інтересів особи, є представники вільної професійної корпорації юристів – адвокати.

Якщо говорити про розвиток інституту адвокатури як діяльності, спрямованої на надання юридичної допомоги, на Україні, то вперше слово «адвокат» вживається у проекті кодексу українського права «Права, по которим судиться малоросійський народ», який так і не був прийнятий. Але застосовувався у практичному житті. Відповідно до положень зазначеного законопроекту адвокатом є особа, яка має доручення від когось, виступає від його імені та відстоює інтереси у чужій справі [15, с. 18]. Крім кваліфікаційних вимог, які висувалися до адвокатів, проект даного документу містив ще й етичні вимоги, поняття про громадську роль адвокатів, зазначав принципи оплати праці адвоката та встановлював відповідальність за порушення адвокатських обов'язків. Сьогодні адвокатура України відповідно до ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року є недержавний самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [2, с. 18]. У ст. 6 Закону перелічені вимоги, що висувуються до осіб, котрі можуть надавати юридичну допомогу як адвокати: фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Адвокатом не може бути особа, яка має непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби

в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлюються принципи та організаційні форми діяльності адвокатури, професійні права та обов'язки адвоката, гарантії адвокатської діяльності, оплати праці, відповідальність адвокатів за порушення вимог законодавства України.

Для визначення професійного рівня осіб, які мають намір займатися адвокатською практикою, та вирішення питання про дисциплінарну відповідальність адвокатів створюються кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, що функціонують у складі двох палат – атестаційної та дисциплінарної. Щодо етичних вимог, яким повинні відповідати адвокати, то вони визначені в Правилах адвокатської етики від 17.11.12 року, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України [13, с. 18].

Таким чином, можна дійти висновку, що найбільш ефективно юридичну допомогу фізичним чи юридичним особам можуть надавати суб'єкти, котрі не перебувають на публічній службі, мають знання у юриспруденції та врегульовану нормами права регламентацію своєї діяльності, саме до яких і належать адвокати.

Однак існують і інші суб'єкти, наділені правом надання юридичної допомоги, які є фахівцями у галузі права, але не входять до професійного об'єднання. Надання юридичної допомоги громадянам з боку осіб, які мали юридичні знання, але не належали до колегій захисників та адвокатських об'єднань, було характерним у XIX ст. для Росії і України у вигляді функціонування інституту приватних повірених. До цієї категорії осіб не висувались такі суворі вимоги, як до присяжних повірених. Достатньо було бути грамотним, працюючим, повнолітнім чоловіком, не відлученим від церкви та мати сертифікат, що закріплював статус приватного повіреного, який видавався земським з'їздом або ж окружним судом [10, с. 92-93].

Сьогодні в Україні для захисту прав та законних інтересів допускаються не лише адвокати, а й інші фахівці у галузі права. До 2000 року юридична допомога та захист прав і законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб здійснювався виключно адвокатурою України. Однак Рішенням Конституційного суду України від 16.11.2000 року за №13-рп/2000 було визнано, що таке положення суперечить нормам Конституції України та міжнародно-правових актів. Частина 1 ст. 59 Конституції України говорить: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених зако-

ном, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1]. У ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [25], ратифікованих Верховною Радою України 17.07.1997 року, передбачається право кожного захищати себе самостійно або використовувати правову допомогу захисника, вибраного ним на власний розсуд. У «Основних принципах, що стосуються ролі юристів» [12], прийнятих восьмим Конгресом ООН з питань попередження злочинності і поведження з правопорушниками 27.08 – 07.09.1990 року, зазначається, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав. Тому було встановлено, що надавати юридичну допомогу громадянам, які її потребують, можуть не лише адвокати, а й інші фахівці у галузі права, які мають вищу юридичну освіту та право на здійснення такого виду діяльності.

Крім того, вищезазначеним рішенням було встановлено, що положення про вільний вибір захисника стосується не лише осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, а мають загальний характер і розповсюджуються на всі види правовідносин, що виникають у суспільстві та потребують захисту.

Незважаючи на те, що з моменту встановлення припису про можливість допуску до надання юридичної допомоги будь-якого фахівця у галузі права пройшло вже чимало часу, і сьогодні серед науковців та правників не існує єдиної точки зору з цього приводу.

Висновки. Найбільш ефективно юридичну допомогу фізичним чи юридичним особам можуть надавати суб'єкти, котрі не перебувають на публічній службі, мають знання у юриспруденції та врегульовану нормами права регламентацію своєї діяльності, саме до яких і належать адвокати.

На наш погляд, найбільш ефективною є юридична допомога, яка надається саме адвокатами, оскільки в Україні сьогодні відсутній правовий механізм регулювання та контролю за діяльністю правозахисників, які не входять до адвокатських об'єднань, що, в свою чергу, може призвести до неналежного виконання останніми своїх повноважень. Для того, щоб надання юридичної допомоги було більш ефективним з боку обох вищевказаних суб'єктів, та для створення між ними добросовісної конкурентоспроможності необхідно на законодавчому рівні (прийняттям окремого закону) закріпити права та обов'язки фахівців у галузі права, які не є адвокатами, гарантії їх діяльності та види відповідальності за неналежне виконання останніми своєї професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 11. – Ст. 44.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 27. – Ст. 282.
3. Цивільний кодекс України. Коментар / За заг. ред. С.О. Харитоновна, О. М. Калітенко. – Одеса : Юридична література, 2004. – 1112 с.
4. Цивільний кодекс України. Науково – практичний коментар / За ред. Довгерта А. С., Кузнєцової Н.С., Луця В. В., та ін. – К., Істина, 2005 – 928 с.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від від 06.07.2005 // ВВР. – 2005. – № 35-36, 37. – Ст. 446.
7. Адвокатура України: Навч. посіб. / В. К. Шкарупа, О.В. Філонов, А. М. Титов, Ю.Я. Кінаш; За заг. ред. В. К. Шкарупи. – К., 2007. – 398 с.
8. Декрет о суде от 5 декабря (22 ноября) 1917 года // Собрание узаконений. – 1917. – № 4. – Ст. 50.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
10. Лубшев Ю. Ф. Адвокатура в России : Учебник / Ю. Ф. Лубшев. – М. : Профобразование, 2002. – 832 с.
11. Миттермайер К. Новый проект русского уголовного судопроизводства. – Журнал Министерства юстиции. – 1864. – Том 22. – С. 16. [Електроний ресурс]. Режим доступу: http://civil.consultant.ru/sudeb_ustav/
12. Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті восьмим Конгресом ООН за попередженням злочинності і поводженням з правопорушниками, Гаванна, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 року. [Електроний ресурс]. –Режим доступу: <http://nenuda.ru/основные-принципы-касающиеся-роли-юристов.html>
13. Правила адвокатської етики, затверджені 17.11.12 року Установчим З'їздом адвокатів України, м. Київ, готель «Русь» [Електроний ресурс]. –Режим доступу: <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>
14. Серебряков Я. В. Защитник в производстве по делам об административных правонарушениях : дис.... канд. юрид. наук. / Я. В. Серебряков. – Омск, 2003. – 178 с.
15. Святоцький О. Д., Михеєнко М. М. Адвокатура України : Навч. посіб. для студентів юрид. вищих навч. закладів і фак. – К. : Ін Юре. – 1997. – 211 с.
16. Стецовский В. И. Советская адвокатура: Учеб. пособие для вузов / В. И. Стецовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 304 с.
17. Судебные Уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны. Часть первая. // Вводная статья, стр. I. – СПб., 1866. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://civil.consultant.ru/sudeb_ustav/
18. Тимчасове положення про народні суди і революційні трибунали УСРР : Закон УСРР від 14 лютого 1919 р. // СУ УСРР. – 1919. – № 11. – Ст. 141
19. Фойницький И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницький. – СПб. : Издательство «АЛЬФА», 1996. – 552 с.
20. Хрестоматія з історії держави і права України / За ред. В. Д. Гончаренка. – К., 1997. – Т.2. – 800 с.
21. Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права / М. А. Чельцов-Бебутов. – СПб., 1995. – 846 с.
22. Цивільне право України / За ред. І.А. Бірюкова. – К. : Наукова думка, 2000. – 304 с.
23. Цивільне право України / За ред. Т. Н. Азімова, В.М. Ігнатенка, С. М. Приступи. – К. : Істина, 2004. – 425 с.
24. Цивільне право України : Підручник : у 2-х кн. Кн. 2. / О. В. Дзера (керівник авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 409-445.
25. Європейська конвенція з прав людини (з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11 від 11.05.1994 р., та з текстами Протоколів №№ 1, 4 від 20.03.1952 р. та 16.09.1963 р. відповідно, із змінами, внесеними згідно з Протоколом № 14 від 13.05.2004 р. – 54 с.

Павліш Павел Васильович**СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ**

В запропонованій статті розкриваються особливості цивільно-правового регулювання договору надання юридичної допомоги за законодавством України. При цьому наголошується, що найбільш ефективно юридичну допомогу фізичним чи юридичним особам можуть надавати суб'єкти, котрі не перебувають на публічній службі, мають знання у юриспруденції та врегульовану нормами права регламентацію своєї діяльності, саме до яких і належать адвокати. При цьому акцентується увага, що існують і інші суб'єкти, наділені правом надання юридичної допомоги, які є фахівцями у галузі права, але не входять до професійного об'єднання.

Ключові слова: договір, юридична допомога, суб'єкти надання юридичної допомоги, договір надання юридичної допомоги.

Павліш Павел Владимирович**СУБЪЕКТЫ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ**

В предлагаемой статье раскрываются особенности гражданско-правового регулирования договора оказания юридической помощи по законодательству Украины. При этом отмечается, что наиболее эффективно юридическую помощь физическим или юридическим лицам могут предоставлять субъекты, которые не находятся на публичной службе, имеющие знания в юриспруденции и урегулированную нормами права регламентацию своей деятельности, в частности, к которым относятся адвокаты. При этом акцентируется внимание, что существуют

и другие субъекты, наделенные правом оказания юридической помощи, которые являются специалистами в области права, но не входят в профессиональное объединение.

Ключевые слова: договор, юридическая помощь, субъекты оказания юридической помощи, договор оказания юридической помощи

Pavlish Pavlo Vasyliiovych

THE SUBJECTS OF PROVISION OF LEGAL AID

In the article the features of the civil agreement regulating legal aid under the laws of Ukraine are revealed. It is noted that most effective legal assistance to persons or entities is provided by subjects that are not in public service, have a knowledge of law and regulated by the law their activity, which is adocates. The attention is paid that there are other subjects entitled to legal aid, who are experts in law, but not members of a professional association.

Keywords: agreement, legal aid, subjects of legal aid, legal aid agreement.